

Naționalist-Democrat

CUVÎNTAREA

Ținută în SALA DACIA în ziua de 26
Octombrie 1919

de d-nul

N. IORGA

**CANDIDAT PENTRU SENAT
LA JUDEȚUL ILFOV**

BUCUREȘTI

Tipografia „Cultura Neamului Românesc”

1919

Cuvîntarea d-lui N. Iorga

Rostită la întrunirea publică din
SALA DACIA în ziua de 26
Octombrie 1919

Domnilor și fraților, vă mulțămesc.

Nu e nevoie să adaug nimic pe lângă acest cuvînt, simplu și sincer: vă mulțămesc. (Aplause.)

Am venit aici, nu ca să fac un discurs electoral. Discursuri electorale s'au făcut destule și se vor mai face, de oameni cari au nevoie să fie aleși pentru ei. Noi însă n'avem nevoie să fim aleși pentru noi, ci oferim țerii ce avem și ce putem. Vă place, îi place țerii? Bine. Nu-i place? O privește pe dînsa. Prin urmare nu-mi stă cituși de puțin prin minte să mă îndrept către prieteni

pentru a li spune lucruri de care n'au nevoie, fiindcă în inimile lor sîntem și fără un discurs la «Dacia». Nu-mi stă prin minte, iarăși, să mă îndrept către adversari, cîți sînt, pe cari nu încercăm a-i converti prin alte mijloace decît al argumentelor, cît pot prinde (ilaritate), pentru că argumentul este în legătură și cu ceia ce trebuie să-l cuprindă și care se numește de obicei: cap și se numește une ori, ceia ce e mai mult, și inimă.

Argumente pentru oameni cu capul învîrtit, argumente pentru oameni cu inima stricată n'am, și nici nu există. (Puternice aplause.)

Nu-mi stă prin minte să mă adresez către cetățenii înscriși în vechile partide, și nu vreau să-i cunosc supt acest aspect, căci am crezut totdeauna că mai necesari pentru viața politică sînt cetățenii cari nu sînt înscriși nicăiri.

Îmi aduc aminte, — sînt vre-o doisprezece ani de atunci —, vorbiam cu actualul șef al partidului liberal, d. Ioan Ioan Brătianu — Ioan Brătianu al II-lea (ilaritate) — și, în conversațiunea aceasta, era

vorba dacă este bine sau ba ca toată națiunea să fie înscrisă în două sau trei condici de club. Dumnealui zicea că e bine, căci așa este pretutindeni; eu eram de altă părere. Dumnealui zicea că a călătorit și a văzut că și în alte părți așa este. Cum se naște copilul, îl duci la primărie, și pe urmă la club, și după aceia îl botezi (Mare ilaritate, aplausé.) Eu am spus că nu cred să fie aiurea așa, dar n'am atîta experiență ca dumnealui, care a avut mai multe mijloace de a călători decît mine și, chiar cînd am putut călători, pe unde m'am dus, am căutat lucruri mai vechi decît acestea. Și prin urmare i-am spus : nu cred să fie așa, dar, dacă este, nu e bine, fiindcă trebuie să existe cetățeni cari să nu fie nici liberali, nici conservatori — sau mai știu eu ce mai este pînă azi și ce va mai fi mîne —, și că ar fi mai bine să existe un gen de cetățeni cari să-și dea sama de situațiunea țerii într'un anume moment și cari să zică : față de cutare nevoie a țerii, acum, este nevoie de guvernarea cutărui partid.

Eu știu că în Anglia, de pildă, s'a întâmplat odată lucrul acesta : Englesii porniseră războiul în Sudul Africei în contra Burilor. Buriile aveau toată dreptatea : erau niște bieți oameni, acasă la dînșii, cari nu voiau să se lase îmbulziți de alții cari n'ăveau niciun rost și niciun drept acolo, și niciun gînd bun față de țerișoara lor, unde strămoșii lor se duseseră înfruntînd cine știe ce prigoniri ca să afle un colț de libertate. Acum, un partid engles era pentru războiul împotriva Burilor ca să li iea bogățiile, — și, cînd ai luat bogăția unei țeri, în mare parte ai luat chiar țara. Erau alți Englesi cari erau de părere că nu trebuie să se facă războiul cu Buriile. Războiul totuși s'a început, și, cînd Englesii au fost bătuti, acei cari începuseră războiul, partidul acela, din ambiție, pentru ca să arăte că politica lui este cea bună, zicea : să mergem până la capăt — este vorba de cel d'întîiu războiul anglo-bur, din care au scăpat Buriile. Atunci s'au făcut alegeri, țara avînd să hotărască între cei cari erau de pă-

rere să e încheie pace și să lase oamenii în liniște, și ceilalți, cari erau de părere să ducă războiul pînă la sfîrșit. Și țara n'a judecat după numărul celor înscriși într'un partid, care voiă continuarea războiului, sau în cellalt, care voiă să încheie pacea, ci și-a zis : pentru Anglia, în momentul de față, este necesar să se încheie pacea sau ba ? Și, de oare ce a judecat majoritatea cetățenilor englesi că este nevoie să nu se continue războiul și Burii să fie lăsați în dreptăfealor, ei bine, fără deosebire de partid, toți și-au zis : care este unealta politică cu care se poate încheia pacea ? Evident că nu aceia cari au început războiul. Și a venit un nou Ministeriu și a încheiat aventura din Sudul african, nenorocită și imorală.

Prin urmare sînt casuri cînd d-ta, fie și liberal, ai să alegi, nu un liberal ca d-ta, ci un conservator. Admițînd, bine înțeles, că aici ar exista cu adevărat liberali și conservatori, căci la noi nu există nici liberali, nici conservatori, ci există două măști (aplause furtunoase),

două măști împrumutate, în dosul cărora este aceeași figură care se strîmbă, aceeași gură care, cînd nu mîncă, mușcă. (Mare ilaritate, puternice aplause.)

Prin urmare, încheind partea aceasta preliminară a celor cîteva cuvinte pe care vreau să le spun, cred și acum că e mai bine să existe o masă de cetățeni cari să nu fie înscriși în partide și către cari se adresează toată lumea, și cred că acești cetățeni au datoria, la un moment dat, să vadă care este într'o anume situațiune măsura de luat și unealta mai potrivită pentru ca această măsură să fie luată.

Am spus toate acestea pentru a afirma un lucru pe care-l afirm și acum: Nu noi, aceștia de aici și cîți sînt de aceeași părere cu noi, avem nevoie de cetățenii cari, în număr mai mare decît oricînd, vor vota în aceste alegeri, ci ni închipuim, noi, așa puțini cum sîntem, că acești cetățeni ar putea avea nevoie de forțe noi, de forțe oneste, de forțe patriotice. (Aplause puternice, îndelung prelungite.) Și avem

curajul să spunem că aceste forțe sîntem și noi. (Aplause prelungite.)

Dar avem curajul să mai spunem un lucru : că aceasta și este puterea noastră cea mare, în present și mai ales în viitor.

Forța cea mare a partidelor celorlalte ?

Propun o experiență : dacă s'ar ști cu siguranță despre partidul d-lui Brătianu, proprietatea d-lui Brătianu (ilaritate), sau partidul d-lui Take Ionescu — mai puțin proprietate, pentru că aici, vedeți, se întîmplă că d-sa e proprietatea partidului său (Mare ilaritate, applause), dar să zicem în sfîrșit, pentru a-i face plăcere, dacă-i poate face plăcere, să zicem : partidul d-lui Take Ionescu, dacă și despre unul și despre altul s'ar ști foarte bine că nu vor mai veni la putere niciodată, dacă ar fi un mijloc de a cunoaște viitorul, dacă ar fi o cărturăreasă științifică ale cării predicțiuni să nu poată fi puse la îndoială și ar scoate oroscopul că s'a sfîrșit cu dd. Brătianu și Take Ionescu ca șefi de guvern, cîți oameni credeți d-voastră că ar ră-

mînea pe lîngă d. Brătianu, cît se crede, și cîți oameni credeți dv. că ar rămînea pe lîngă d. Take Ionescu, atîta cît este? Mai mulți decît aici? (Ilaritate.) *Mai puțini!* (Aplause puternice.)

Am și experiența istorică pentru mine: vă aduceți aminte de vorba aceia despre partidul conservator care încăpea în jurul unei singure mese de joc de cărți — lucru boieresc? Vă aduceți aminte de această vorbă. De ce? Nu spusese nicio cărturăreasă că nu vor mai veni la putere conservatorii lui Lascăr Catargi și Al. Lahovary, dar se vedea că regele Carol, crescut în ideile liberale ale Prusiei din timpul său, nu prea iubia formațiunea politică conservatoare, și, de aceia, dintre conservatori rămăseseră doar atîția cîți să încunjure o masă de joc de cărți. Apoi, eu am ambiția — și-mi dă mîna să spun astăzi — că sîntem ceva mai mulți decît cei cari pot încunjura, nu o masă de joc de cărți, dar cea mai largă masă de studii privitoare la interesele țerii. (Mari applause.)

Domnilor, ne presintăm în alegeri, și ne presintăm în alegeri singuri. Faptul că ne presintăm în alegeri, trebuie să vi-l lămuresc, împotriva calomniilor unora și împotriva unui lucru mai greu decît toate calomniile, anume forța brută a stupidității, care a fost dușmana noastră cea mare și împotriva căreia luptăm. Dacă picătura de apă găurește cu timpul piatra cea mai tare, cum capul omului nu e făcut din piatră, picătura de înțelegere și de bunătate va trebui să răsbată și în adîncul acestui resistant cap omenesc care se luptă ca să nu înțeleagă. (Aplause, ilaritate.)

Domnilor, pe Guvernul acesta Regele l-a numit, și, conform Constituției, Regele are dreptul de a numi pe cine vrea, cum Parlamentul are dreptul să nu primească un Guvern. Așa este constituțional. Constituționalism de acela care este bun cînd îți convine și e rău cînd nu-ți convine, acela știm noi cît este și unde se găsește. Dar teoria constituțională, bună sau rea, este aceasta : Regele represintă puterea executivă și alege miniștrii

pe cari-i vrea, rămînînd ca Parlamentul, dacă socotește că miniștrii aceștia nu sînt buni, să nu-i primească și atunci Regele să aleagă alții. *Aceasta* este teoria constituțională.

Noi nu prea cunoaștem personal pe niciunul dintre generalii sau funcționarii — doi, cîți sînt — cari se găsesc în Ministeriul actual. Am auzit că unii dintre ei ar avea anume simpatii pentru liberali. Foarte prost, mai ales dacă-și aduc aminte de ele în momentul cînd sînt la Guvern, fiindcă nu sînt puși acolo — căci Regele este un om onest. domnilor (Ovațiuni); cea mai mare laudă a Regelui este că este un om onest —, ei nu sînt puși acolo ca să-și amintească de simpatiile pe care le-or fi avînd pentru cutare sau cutare partid. Recunosc și eu că sînt anumite numiri de magistrați care au fost făcute foarte rău; recunosc iarăși că sistemul care fusese avut în vedere la început: tragerea la sorți, ar fi fost mai bun decît acel al alegerii; din lucrurile care s'au semnalat împotriva Guvernului sînt multe care

nu-mi plac, dar toate acestea nu mă împiedecă să mă presint la alegeri, și iată de ce :

Noi ne-am mai presintat în alegeri și înainte, supt toate Guvernele. Ce, adecă își închipuie d. Take Ionescu că Guvernul d-sale, cînd l-a avut, a fost mai imparțial decît Guvernul generalilor de acum ? Sau orice alt Guvern, liberal ori conservator, care a operat prin mijloacele pe care le știm ? Țipă dumnealor că au fost opriți, supt pretext de holeră, sau de întrerupere a circulației trenurilor, sau cu amenințări, țeranii cari voiau să vie la Liga d-lui general Averescu...

O voce. Trăiască !

D. N. Iorga. ...Un foarte onest militar, cu care n'am nimic în politică, de oare ce dumnealui nu e om politic. Dar, în sfîrșit, asociații pentru putere ai d-lui general Averescu țipă de ce au fost opriți țeranii. Foarte rău că au fost opriți ; dar, în afară de faptul pentru care fuseseră chemați, pentru congres sau altceva, în afară de faptul acesta, sistemul de a se opri acei cari vin la întruniri politice sau a-

cei cari trebuie să participe la a-legeri,—sistemul acesta l-au descoperit generalii de acum? Sau este ticălosul sistem care se întrebuințează în Țara Românească de la începutul unei ere constituționale în care Constituția a fost necentenit sau o apărătoare pentru cei din opoziție, sau o batjocură pentru aceiași oameni din opoziție când ajungeau la Guvern? (Aplause prelungite.)

Eu unul am candidat la Covurlui, și pot să zic mai mult: am fost candidat al sufletului țeranilor din Covurlui. De oare ce mă alegeam la Prahova, eram deputat și mă duceam acolo doar ca să li fac o plăcere lor, să li arăt întâiu dragostea și recunoștința mea; și, al doilea, mă duceam și pentru a studia procedeele ce se întrebuințau. Ei bine, aceste procedee le cunosc perfect, de vreme ce le-am studiat de patru ori. Din loc în loc m'am dus, în calitatea mea de candidat, să văd cum se operează. Și nu există hoț de codru cari să opereze cu mai mare nerușinare decît au operat toți prefectii, și liberali și conservatori, din Covurlui. (Ilaritate, aplause prelungite.)

Este un domn la Galați care e de două ori Ștefan și odată H. pus la mijloc între cei doi Ștefan; d-l Ștefan H. Ștefan, cu acel H, care pare o exclamație umoristică față de cei doi Ștefani, unul la început și altul la sfârșit (ilaritate). Pe Ștefan H. Ștefan nu-l cunosc personal. A fost deputat, dar n'a vorbit nici odată, și eu, pe colegii miei de Parlament îi cunoșteam după ureche, dar după ochi, nu. Domnul acela a fost ales ca deputat al țeranilor, evident. (Ilaritate.) Ei, bine, când pleca trenul «electoral», — căci așa trebuie să-i spunem —, când pleca trenul cu alegători din cutare stație și dădeau să se suie și țeranii cari țineau cu mine, atunci administrația îi opria întrebându-i: D-voastră sînteți cu d-l Ștefan H. Ștefan?

— Nu!

— Apoi trenul ăsta e plătit de dumnealui; prin urmare, dacă nu-l alegeți pe dumnealui, n'aveți voie să vă suiți! (Mare ilaritate, aplause.)

Evident că spiritul putea găsi un loc mult mai potrivit decît într'o falsificație așa de odioasă, căci bieții oameni se întorceau înapoi cu su-

flétel rănit, fără să fi putut participa la alegeri.

Prin urmare nu-mi fac niciun fel de ilusie în ceia ce privește condițiunile 'n care se vor face alegerile peste cîteva zile, dar doresc să nu se zăbovească ; căci, dacă s'ar zăbovi, aceasta n'ar însemna decît ca la șiretenia unora să se adauge șiretenia altora, la învîrteala unora, învîrteala celorlalți, și bietul alegător va fi mai năuc, mai corupt peste cîteva săptămîni decît în momentul de față. (Aplause).

Nu-mi fac nicio ilusie. Să zicem că generalii aceștia nu ar fi generali, ci arhangheli cu săbii luminoase în mîină, că niciunul n'ar fi văzut niciodată nici pe liberali, nici pe conservatori, în viața lui, sau, dacă i-a văzut, a făcut cum au făcut fetele de prinț, cînd Ulise, în Odiseia, a răsărit din Mare neîmbrăcat și fetele și-au acoperit ochii cu mîinile,— profesorul de grecește pe care-l aveam, răposatul Burlă, adăugia însă că fetele au avut grijă ca, acoperindu-și fața cu mîina, să rășchire puțin degetele (Mare ilaritate), ceia ce înseamnă, d-lor,

neutralitate. (Mare ilaritate, aplause)
Să zicem, deci, că acești generali
ar fi, nu generali, ci niște arhangheli
cari nu ar fi văzut nici pe liberali,
nici pe conservatori, sau cari, ca
să nu-i vadă, și-ar fi acoperit ochii
cu mâinile, chiar și fără a răsfira
degetele, dar rămîne administrația,
pe care nu poate să o schimbe ime-
diat nimeni — pentru numele lui
Dumnezeu! —, administrația numită
pentru merite de partid, represintînd
interesele de partid.

Nu se pot schimba toți primarii,
toți polițaii, toți funcționarii din
Țara Românească, cari au falsificat
alegerile ieri, și le vor falsifica și
mîine.

Iar, cît privește celebrul Mi-
nisteriu de colaborație, am cerut
totdeauna ca dintr'însul să facă
parte și un număr de sergenți ca
să împiedece pe colaboratori de a
se încăiera. (Ilaritate.) Dacă s'o
face acel Ministeriu, iată ce o să
fie cu alegerile: în loc ca adminis-
trația să se uite numai într'o parte,
o să trebuiască să tragă cu coada
ochiului și de o parte și de alta,
ca să satisfacă pe cei doi, tot în

paguba noastră, a celorlalți. (Aplause, aprobări.)

Nu-mi fac niciun fel de iluzii nici despre acest aparat administrativ, mai ales cu puțină pregătire a poporului nostru, cu presa pe care o avem, prin scopurile pe care le urmăresc patronii d-voastră (către ziaristi) (ilaritate), cari scot gazete ca acelea ce ni le dați și cu care otrăviți opinia publică din această țară, cu gazetele de partid sau cu acelea care afișează independența ca să poată lucra încă mai bine la coruperea spiritului acestei țeri nenorocite. (Aplause.)

Prin urmare, încă odată, nu-mi fac niciun fel de iluzii asupra alegerilor care sînt să se facă.

Cred însă că avem datoria, cîți iubim țara aceasta, cîți ne simțim legați de dînsa, cum ne-o chema, fie și socialiști — cuvîntul nu mă sperie —, toți cîți avem iubire de țara aceasta, de neamul acesta, avem datoria să-i facem educația.

Cînd poți să prinzi pe om așa încît cu toată ființa lui să fie legat de lucrul politic, decît în împrejurări de acestea? Este un mijloc

de educație participarea la alegeri, și foarte greșit judecă oricine, pentru motive «constituționale», se abține dela alegeri. În neconstituționalitate trăim de zeci de ani și o să mai trăim, orice schimbare s'ar mai aduce Constituției. Este însă cel mai mare păcat față de această țară să scăpăm un astfel de prilej de a o frământa. Țara știți cum este? Ca un câmp bun pe care s'a clădit o casă care s'a dărîmat. Nu e nici casă, nu e nici câmp ci e amestecată toată țărîna cu pietre, cărămizi și moluz, încît nu poți sămăna ceva. Dar datoria cuiva nu este să zică : de oare ce nu voi putea culege sămănătura în primăvara aceasta, nu vreau să mă ating de pămîntul cel rău ; nu, ci trebuie să-și pună toată vlaga ca să strînsă toate fărîmăturile, să curățe toată brazda și neîntârziat să poată lucra pămîntul. (Mari aplause.)

Credeți d-voastră că-mi închipuiu eu cum că ziua bună pentru care muncesc o s'o văd ? Viața omului e scurtă, oboselile sînt multe, amărăciunile scurtează zilele noastre, și bucuros voi fi cînd măcar co-

pii miei sau copiii copiilor miei vor vedea roadele bune și vor recunoaște că în binele ce s'a înfăptuit este și ceva din ostenele și jertfa tatălui și înaintașului, care a murit fără să vadă roadele muncii lui. (Entusiaste aplause; ovațiuni.)

Ne presintăm — am zis — în aceste alegeri singuri. N'am cerut nicio colaborare. Colaborarea „țărănească“, pentru că mulți dintre dînșii au fost prieteni ai noștri, a venit de la sine. În viața mea n'am îndemnat pe nimeni în particular, între patru ochi, să facă politica mea. Cel mai rușinos lucru este presiunea exercitată astfel asupra conștiinței, prin orice mijloc de autoritate ca și prin orice mijloc de corupție. Prin urmare, n'am solicitat colaborația nimănui, și mai ales n'am oferit colaborația noastră nimănui. (Aplause prelungite.) Cît voi trăi eu și voi fi în mijlocul acestor prieteni ai miei, niciodată din partea naționaliștilor-democrați nu va veni o invitație de colaborare, de tovărășie trecătoare, până

la «trecerea punții», către unul sau cellalt.

N'avem nimic cu acești oameni, — cu niciunul dintre dînșii. Toată viața noastră politică pornește tocmai de la faptul că n'am voit să avem a face nimic cu niciunul dintre dînșii. Aici și la Iași, de patru-cinci ori am fost solicitat, în clipe grele, să intru în Ministeriu pentru a fi ca florile la fereastra caselor unde se face ceia ce nu voiu să numesc. (Ilaritate, aplause.) Rolul acesta de ghiveciu la o casă de întâlniri n'am voit să-l joc. (Puternice aplause.) Am refusat nu numai pe șeful de Guvern care-mi făcea propunerea, dar și pe Regele, care a înțeles motivul refuzului meu, și nici n'a fost nevoie să duc frasa începută până la sfârșit ca să înțeleagă.

Vă asigur de un lucru, că, între cărțile mele care-mi sînt dragi, între ocupațiile mele, de care sînt legat cu tot sufletul, în fața unei misiuni științifice ca aceia de a scrie o istorie universală care să poată sta înaintea cărților de același fel scrise de alte popoare (En-

tusiaste aplause), în mijlocul copiilor mei, mulți, pe cari-i cresc ca să fie oameni folositori țerii, nu sînt scormonit de niciun fel de ambiție, în țara în care oamenii se urăsc din cauza ambițiilor bărbătești și—femeiești. Prin urmare eu nu urăsc pe nimeni, nu cred că am făcut vre-o nedreptate nimănui, și să mă ferească Dumnezeu să încerc vre-odată a face vre-o nedreptate adversarilor miei.

Pe lângă aceasta așa am fost crescut la mine acasă ca, și cînd aș avea de spus un lucru greu cuiva, să întrebuițez forma cea mai puțin jignitoare pentru dînsul, căci cred că se poate spune orice lucru fără să faci o rană adversarului și mai ales fără să-ți cufunzi unghiile înăuntru și să scormonești această rană. Știu că nu e obiceiul să cruți un adversar : am primit foarte adese ori grosolăni, dar m'am silit să răspund pe alt ton.

Vă zic deci : în tot ceia ce urmează nu e nici cea mai mică pornire de dușmănie personală, nu e nicio urmă de ambiție. Cînd de atîtea ori aș fi putut să stau pe

scaunele acelea, ocupate de oameni mai curați sau mai puțin curați, care sînt scaunele ministeriale, cînd am refusat cu atîta hotărîre un asemenea loc, cînd mi-au trecut înainte, ca să vorbim omenește, oameni cari, față de vrîsta mea, sînt începători și față de osteneala mea sînt poate, une ori, oameni cari nici n'au început, vă puteți închipui ce atracție poate să aibă pentru mine scaunul pentru care-și scot ochii dumnealor !

Astfel, ceia ce spun este convingerea mea științifică și în domeniul politicei, de obicei așa de puțin științifică.

Cu liberalii nu pot să am nimic a face, și iată de ce : pînă la 1870 liberalii erau pătrunși de necesitatea unei reforme mai mult politice decît sociale, pentru că liberalismul este politic, nu social. Degeaba se amestecă ei în ordinea socială, pentru că li este închisă, și acolo nu înțeleg nimic. Liberalismul, cînd e cinstit, la început, este romantism politic, și atît — și știți că la partide, ca și la oa-

meni, și mai ales la femei, cînd nu se mai păstrează romantismul, apoi sar de-odată tocmai la extremitatea opusă, neputîndu-se opri la mijloc. Prin urmare liberalii au sărit de la clubul mazzinian, roșu, drept la depositul principal unde sînt casele de fier cele mari, unde se face în același timp bancă de import, de industrie, de comerț și până și «Cartea Românească», dacă voiți, pe lîngă toate acestea. (Aplause, ilaritate.)

Prin doctrina lor liberalii nu mă pot atrage, fiindcă doctrina lor și-a trăit traiul. Toate țerile de pe lume sînt azi pe baza liberalismului vechiu, care a trăit. Liberalismul, operă socială nu poate să facă, și noi trăim vremea cînd opera politică nu înseamnă nimic și cînd opera cea mare este opera socială unită cu cea culturală...

O voce : și morală.

D. N. Iorga : și morală. Operă culturală și morală fără opera socială sînt oftări care se pierd în albastru, iar operă socială fără opera culturală și morală este un vulgar apel către sentimentele urii,

îndreptățite, dar teribile în manifestările ei, a oamenilor nenorociți, pentru a-i arunca, într'o pornire căreia nimic nu-i poate rezista, împotriva unei clădiri care-i acopere și pe dînșii, ca și pe noi. (Aplause mult prelungite.)

Liberalii, neculturali în originea lor, liberalii, incapabili de a fi sociali în manifestările lor mai departe, n'au ce căuta ca partid de actualitate; iar, în ce privește aceea asociație a lor care a înlocuit romantismul de odinioară, această asociație îmi repugnă. Nu se conduce o societate făcînd apel la nevoile materiale ale fiecăruia, formînd din aceste nevoi materiale un puternic zid pe care să-ți sprijini pieptul spre a înfrunta de multe ori chiar pe acei cari au ajutat să se ridice acest zid. Ci, cînd vrei să faci operă utilă unei țeri, sacrifici interesul d-tale personal, interesul prietenilor d-tale pentru ca să ridici de jur împrejurul unei societăți zidul acela care să o poată ocroti în întregime. (Aplause puternice.)

Este dintre d-voastră cineva care,

fără să tăgăduiască foloasele care pot să iasă, fără voia d-lui Vintilă Brătianu, din nesfârșitele d-sale asociațiuni, să creadă că motivul care l-a îndemnat pe d-sa este o intenție fără interes de partid și o intenție în care să nu între nicio preocupare personală ? (Iaritate.)

Răspunsul îl dați d-voastră fără a-l rosti prin cuvinte. Și este evident ; el se impune de la sine.

Prin urmare nici cu vechiul romantism liberal, epuizat, nici cu cointeresările actuale, imorale, nu pot să am ceva a face. (Aplause.)

Aș putea să am ceva a face cu d-l Take Ionescu ? Personal, un om foarte amabil, de foarte plăcută societate, orator încântător, — care știe să joace în jurul tuturor chestiunilor cu o artă infinită. (Iaritate.) Pot să am eu, care n'am artă de un dram, care, dacă pot avea putere, este numai aceia care vine, nu de la meșteșug, pe care-l desprețuiesc, ci de la convingerile pentru care am trăit (entusiaste aplauze), pot să am eu, un aspru om de convingere, ceva a face cu acest desăvârșit artist, pentru care,

de sigur, convingerile sînt reale, dar și le schimbă prea des? (Ilaritate; aplause.)

Pot să am eu ceva a face cu cei mai serioși dintre oamenii cari-l încunjoară? Căci ceilalți sînt pescuitori în apa pe care, cu un artistic joc de undiță, o turbură însuși șeful (surîsuri). Dar pot să am ceva cu oamenii solizi—ceilalți tind să fie consolidați (ilaritate) — cari se găsesc lîngă d-l Take Ionescu și cari se fac a și-l recunoaște drept șef? Căci se pare că-l înșeală în această privință, și-mi pare rău că, trebuind să îiu discret, nu-i pot comunica sentimentele reale pe care le au pentru d-sa cei mai apropiați de d-sa, sentimente pe care mi le-au spus de atîtea ori, încît, cînd intrau în casa mea, eram în stare să încep eu întîiu discursul lor înnainte de a fi deschis ei gura. Niciodată n'am auzit mai multă patimă în aprecieri defavorabile pentru d. Take Ionescu decît de la acei cari stăteau mai aproape de dumnealui în conducerea partidului care a fost conservator și naționalist, e democrat, și Dumnezeu

știe ce va mai fi cîndva. (Ilaritate.)

Prin urmare, în cazul acesta, nu mai e vorba de doctrină, căci doctrina, și dacă o are cîte unul, dar o ține pentru el : dacă și-ar spune fiecare doctrina la întrunirile partidului, ar fi ceva pe care să nu-l mai înțeleagă nici Satana ! (surîsuri.)

În afară, bine înțeles, de necesitatea elementară a organismului fizic al fiecăruia dintre aceia cari fac parte din partid.

Ce aș putea eu, cînd lucrurile sînt așa, să am comun cu dumnealui ? Prin ce am putea fi legați într'o acțiune comună ? Oare prin «Constituția» pe care a respectat-o totdeauna partidul d-sale, Constituție care pentru mine înseamnă un lucru față de care sîntem angajați, dar care, evident, cere o punere la curent cu nevoi care nu existau pe vremea dela 1866, cînd ni s'a dat această Constituție tradusă după cea belgiană ? Eu nu-mi dau sufletul meu pentru Constituția romîna, de atîta vreme demodată și care ar fi azi părăsită chiar și de aceia cari au votat-o,

Prin urmare nici cu majordomatul d-lui Brătianu (ilaritate), care totuși e născut pentru a fi Monarh (ilaritate)—dumnealui a spus că a «împins» pe Rege la reforme și prin urmare Regele sta înaintea d-lui Brătianu, nu pentru a-l conduce, ci pentru a fi «împins» de d-sa!—, nici cu majordomatul, nici cu tendințele monarhice ale d-lui Brătianu, născut pentru a fi Rege, și căruia, dacă-i lipsește coroana, nu-i dăm voie să se atingă de aceea a Regelui Ferdinand, nici pentru a i-o lua, căci aceasta nu se poate, nici pentru a i-o aburi, cum se aburește ceva când atingi cu mîna prea caldă metalul prea rece (puternice aplause), nici cu genialitatea d-lui Take Ionescu în ceia ce privește variațiunea ideilor și titlaturilor d-sale, eu nu pot să am niciun fel de legături.

În ce privește curente noi, v'am spus : eu am admirație pentru ce a făcut generalul Averescu în timpul războiului, în anumite întreprinderi care au reușit. Sînt altele care au reușit mai puțin,—de sigur

nu din vina d-sale. Știu cât este iubit de soldați pentru că este un general care a îngrijit de nevoile lor,— și a făcut foarte bine.

Dar de aici pînă la valoarea politică a d-lui Averescu este oarecare distanță. Imi trebuie timp să mă deprind cu această idee. Și mai ales, aș ruga foarte mult pe d. Argetoianu, un vechiu conservator, foarte îndărătnic în ideile d-sale latifundiare și autoritare, l-aș ruga să se dea puțin la o parte ca să-l pot vedea și eu pe d. general Averescu, căci până acum n'am putut vedea decît pe d. Argetoianu, pe care-l cunosc, îl înțeleg, dar nu pot să-l aprob.

Tovărășie cu d-sa nu fac, între altele și fiindcă mîna d-sale a căutat cîndva—vă aduceți aminte revelațiunile de ieri — mîna d-lui Constantin Stere; eu însă n'am mîna, politicește, pentru mîna care a căutat mîna d-lui Constantin Stere. (Aplause prelungite.) Și anume pentru că această mîna este o mîna strînsă de dușman, și nici în această formă nu vreau să am nimic cu ocupația nemțească și cu

gazetele pe care le-a produs, cu reputațiile politice pe care le-a întemeiat și cu tot ce a căutat a stabili în Țara Românească.

Astfel cu d. general socoteala este foarte netedă: nu-l văd (Ilaritate). Să mi se spuie locul unde poate fi văzut fără tot ce-l încunjoară acum, și voi încerca să înțeleg dacă poate fi om politic. Pentru moment văd numai boieri de cea mai boierească speță, cari aduc și un decor țerănesc, care de sigur vine din sentimente așa de frumoase —, și poate că este o faptă rea să se joace cineva cu iluziile cele mai sfinte ale unui popor așa de nenorocit (Aplause), a doua zi după jertfa cea mai mare pe care a făcut-o acest popor. (Aplause îndelung prelungite.)

În sfârșit voi spune, față de noul curent social, voi spune că în Țara Românească «burghesi» nu avem. Sînt profesor de istorie, știu că burghesi sînt în Apus, dar nu la noi. La noi sînt urmași ai vechilor boieri, sînt cîțiva ciocoi îmbogățiți, sînt capitaluri străine și

oameni cari le servesc, dar o clasă burgheză cum s'a întemeiat în Apus și în contra căreia trebuie să duci lupta, nu văd eu, și, cînd voiu vedea, știu ce atitudine să am față de dînșii.

În doctrina lui Karl Marx iarăși eu unul nu cred, fiindcă este cu totul întrecută sub raportul științific această doctrină de pe la 1840. Ea este față de progresele de astăzi cum era locomotiva de acum șeptezeci de ani față de locomotiva de astăzi, care umblă cu multă precisiune, însă, de sigur mult mai puțin pretențios. Dar, dacă nu este aici niciun om care să țină mai puțin ca mine la doctrina lui Karl Marx, nu cred să fie iarăși un om mai deschis la suflet față de toate durerile poporului acestuia, pînă în cele mai adînci straturi ale lui, decît mine. Am această ambiție, și, pentru că o am, voiu spune eu de ce. (Aplause calduroase.)

Într'o vreme cînd fiecare-și face biografia lui, să-mi fie îngăduit a da și eu cîteva amănunte biografice: tatăl meu a murit cînd aveam cinci ani; mama mea m'a ținut cu

O pensie de patruzeci de lei pe lună, cari au fost ridicați pe urmă la șezeci de lei. Toate miseriile umane le-am cunoscut. Și-mi aduc aminte de o conversație cu d-l Brătianu pe care n'am uitat-o și pentru care-i port și astăzi năcaz mai mult decât fiindcă m'a întrecut așa de mult în cariera politică. (Ilaritate.) I-am spus cîndva: ce știi d-ta ce este sărăcia și ce este suferința omenească! Mi-a răspuns că știe. Atunci m'am supărat, m'am supărat rău și i-am spus: Lasă-mi măcar superioritatea aceasta! (Ilaritate, aplause.)

Port și acum reumatismele mele de bursier rău hrănit dormind într'o odaie neîncălzită; port sarcina unei familii întemeiate cu jertfă pe care nu le voi spune cîte au fost și cum au fost.

Deci nu se poate zice că cineva care a trăit așa, care a căutat totdeauna ce este mai greu, mai puțin răsplătit în viață — am avut mîndria aceasta să caut ce este mai greu, ce nu vor să facă alții, și să nu cer răsplata către care se întind prea multe mîni —, deci nu

se poate zice că unul ca acesta nu înțelege suferințele poporului mai bine decît băiatul de douăzeci ani care se întîmplă să lucreze la tipografia unde-i dau bucuros și 1.300 franci pe lună pentru acest lucru. (Ilaritate, aplause prelungite.) Înțeleg toată această suferință, și știu un lucru: că nu se poate să ducă o societate care se razimă, nu pe temelia nezguduită a fericirii omenești, ci pe nemulțămirea adînci ale unor oameni cari n'au ce li se cuvine. Dar de aici pînă a mă face tovarăș al unei doctrine care pune copiii de șapte ani să cînte imnuri de ură, în care e vorba de sînge și omor, este o deosebire (Aplause călduroase, îndelung prelungite.)

Cea mai mare apăsare, cea mai mare suferință omenească, aceia de pe la sfîrșitul Imperiului roman, pe care omenirea de secole întregi n'o încercase, a fost ștearsă prin cuvîntul de iubire al celui care a întemeiat creștinismul. Sint convinși că toate relele acestei societăți vor dăinui, revoluție după revoluție, asasinat după asasinat, cultura

noastră distrugîndu-se toată, oamenii tratîndu-se ca fiarele, părinții lovind în copii, copiii ridicînd pumnii împotriva părinților lor, că toate acestea vor dură și se vor înrăi pînă vom înțelege un lucru: că nu se poate întemeia nimic pe lume decît prin suflete omenești care se iubesc, se ajută și sînt hotărîte să stabilească astfel marea operă de dreptate, imposibilă pe altă cale. (Entusiaste aplause.)

Un asemenea socialism național al iubirii îl voiesc eu, și nu 'ar fi om în țara aceasta care să ajute mai mult lupta socialistă națională a iubirii de cum aș face-o eu. (Aplause entusiaste, mult repetate.)

În timpul din urmă cîmpul nostru a dat cît a dat, mai mult decît așteptam, dar mai mult decît ce a dat brazda a dat cîmpul politic în materie de programe (Ilaritate.) Sîntem năpădiți de programe cum n'am mai fost pînă acum.

Programele acestea-mi amintesc o veche anecdotă din orașul meu de naștere, Botoșanii. În Botoșani erau mulți oameni cumiști, dar și

destui nebuni. S'a întîmplat însă să fie și un nebun de-a binelea, care a trebuit să fie închis. Ieșind din casa de nebuni, i s'a dat un atestat că este de acum în toate mințile. Omul, de cîte ori făcea cineva alusie la boala lui, intervenia spunînd : dați-mi voie ! Și scotea certificatul ce i se liberase, întrebînd : D-ta ai o hotărîre ca aceasta că ești om cuminte ? — Nu ! — Ei bine, eu am ! . . . (Mare ilaritate)

Să nu se supere domnii cari scot programe din buzunar astăzi, dar socotesc că este oarecare asemănare între nebunul care avea atestat de om cuminte și oamenii cari fără atestat nu au program. (Mare ilaritate.)

Programele acestea, pe care le tot scot din buzunar la fiecare clipă, fiindcă onestitatea și inteligența lor au momentan nevoie de garanția lor, sînt nici mai bune, nici mai rele decît, de obicei, programele de împrumut. În orice societate este, la un moment dat, un deposit general de programe, de unde te duci să te aprovizionezi, și găsești, evident, mai ușor un program politic astăzi

de cum ai găsi legume în piață : asta-i sigur. (Mare ilaritate.) Te duci, iei un program, îl proclamî, și te crede cine o vrea, te ții de dînsul, dacă-ți dă mîna, și ceilalți tot așa.

În materie de program pot spune însă un singur lucru: adevăratele programe sînt cele care izvorăsc din viața d-tale întregă, din trecutul pe care l-ai trăit pînă atunci : programul care-ți samănă și cu care sameni.

Și, atunci, eu voiu pune o întrebare: samănă d. Argetoianu, în viața d-sale de pînă acum, cu programul „Ligei“ d-lui Averescu ?

Voci. Nu. (Ilaritate, aplause.)

D-l N. Iorga. Samănă d. Take Ionescu cu ultima ediție, puternic modificată (ilaritate), a programului său ? Voiu pune chiar o altă întrebare: E convins d. Ioan Brătianu că tot ce a făcut partidul d-sale este în sensul vederilor programatice pe care le-a expus la Brăila, spre marea satisfacție a d-lui Leonte Moldovanu, care e icoana însăși a suferinței supt toate raporturile ? (Ilaritate.)

Programele mai au un avantajiu — acelea care iese în adevăr din viața fiecăruia: aceste programe sînt organisme vii, și ele se dezvoltă de la sine, pe cînd programele de împrumut sînt lucruri moarte, pe care, cum le-ai luat, așa rămîn. Noi, în alegerile acestea, am luat, fără congresul partidului, oarecare angajamente. Indatoririle au fost luate — și aceasta poate să aibă interes și pentru unii din d-voastră — în condițiile următoare: d. Vasile Kogălniceanu, care cunoaște chestiunea țerănească de ceva mai multă vreme de cum o cunosc marii apărători ai țeranului în momentul de față (bravo), căci o cunoaște și de la dumnealui, de cînd a deschis ochii în viața publică, și o cunoaște și de la tatăl d-sale, care n'a recoltat pentru sine sămănătura pe care, cu largul său gest genial, a făcut-o în chestiunea aceasta țerănească, la o dată memorabilă pentru viața noastră națională întregă (Aplause călduroase), d. Kogălniceanu a lucrat cu d. Scraba, care de mulți ani știu că se ocupă, cu o modestie care-i face toată onoarea, în țara unde

reclamagii înfloresc pretutindeni, de chestiunile sociale. Și ei au venit la mine

Vedeți: eu nu participasem la redactarea acestui program; cu toate acestea atât de multe puncte ale vechiului nostru program au trăit prin ele, prin viața lor intrinsecă, încît am găsit și eu că punctele acelui program sînt foarte bune, pentru că veniau de la sine, din dezvoltarea, potrivită timpului, a ideilor puse în vechiul nostru program, și noi vom muri, dar punctele acestea de program vor trăi și se vor dezvolta prin ele, ca tot ceia ce are rădăcini în minte și se dezvoltă în atmosfera caldă a unor sentimente omenești adevărate. (Aplause.) Am mai adaus unele puncte, asupra cărora n'a fost discuție. Cum mi s'a părut natural ceia ce-mi aduseseră dumnealor, tot așa li s'a părut de firesc dumnealor ceia ce am adaus eu.

Fiindcă e vorba de această ultimă formă a programului nostru, să vă dau nota lui generală: Sînt convins că mergem către o socializare din ce în ce mai largă. Nu la sociali-

sarea „minorităților conștiente“, care au năvălit asupra majorităților pe care le cred inconștiente și care trebuie, deci, ca în sânge și noroiu, să fie trântite jos pentru ca o nouă clasă dominantă să exploateze la rîndul ei aceleași suferințe și aceleași speranțe pe care le exploatase vechea clasă dominantă și pentru ca această nouă clasă dominantă să se substituie, pur și simplu, celei vechi. Ci zic: de sigur se va ajunge la o socializare prin bună înțelegere, prin muncă împreună. Nu există pe lume om de prisos. Cel mai ticălos „burghes“ -- ca să înțrebuițez cuvîntul comun — are încă în sufletul lui atîtea elemente scumpe, dumnezeiești, încît să poată fi întrebuițat și el la muncă. Sînt atîtea nedreptăți de reparat, atîtea comori pot fi smulse naturii, un viitor așa de strălucit se înfățișează omenirii, încît, oricît s'ar ținea de rău unii pe alții, oricîtă ură și dușmănie și-ar putea arunca, cred că este nevoie de iubirea din fundul sufletelor noastre și că socializarea fără iubire nu se poate. (Entusiaste aplause.)

Socialisarea iubirii o văd eu, și de ea nu mă tem.

Văd vremea cînd cîmpul întreg va fi al muncitorilor săi, și fabrica întreagă a lucrătorilor ei. (Aplause îndelung prelungite.) O văd, o vreau, și sînt gata s'o ajut. (Aplause îndelung prelungite.)

Innainte de a veni la București, la Iași am pus acest punct în programul meu. Înțeleg însă un lucru: această socializare să cruțe din clădirile care pot fi utile tot ceia ce poate încă adăposti societatea cea nouă. Nu e muncă omenească creatoare să nu lase ceva care să poată fi întrebuințat de cei ce moștenesc această muncă. (Aplause.)

A spus socialiștilor noștri cineva de la Cernăuți, un Evreu, dr. Pistiner — și la sfîrșit voiu spune cuvîntul meu și în chestiunea naționalităților — ; dr. Pistiner, un om cuminte, li-a spus : nu vă lăsați ispitiți de oamenii cari aleargă după putere fără să aibă curajul de a pune pieptul lor în luptă, cari au nevoie de voi, ațîțînd pasiunile voastre, ca să-și formeze avangarda, singura care luptă, armatei arun-

cate, nu pentru binele vostru, dar, pentru ca puterea să treacă de la Ioan Brătianu la Take Ionescu.

În învățăturile ce le dă deci socialiștilor d. Pistiner, se cere clasei muncitorilor să-și cruțe puterile, să nu se lase atrasă în convulsiuni care nu sînt convulsiunile de naștere ale unei clase nouă, ci convulsiunile de moarte ale unei societăți vechi. (Aplause furtunoase.)

Comparațiunea este a mea, înțelesul este al lui. E un sfat bun și, oriunde-l găsesc, fac tot ce pot ca să se răspîndească în cercuri cît mai largi. (Aplause).

În sfîrșit, am spus că mă voiu exprima cu toată sinceritatea și cu toată hotărîrea în acea chestiune a minorităților naționale, la ordinea zilei, pe care n'o puteam prevedea. Nu știam că d. Brătianu și cu d. Take Ionescu or să facă așa de răpede România Nouă. (Ilaritate.) Noi eram mai modești, credeam că, la sfîrșit, cine știe cînd și cine știe cum, o să ne unim odată cu frații noștri. Dumnealor însă aveau secretul, și n'au voit să ni spună

nimic! (Ilaritate.) Pentru aceasta li port năcaz: de ce nu ne-au informat și pe noi, ca să fim pregătiți? De ce numai dumnealor să se fi putut pregăti, și noi nu? Și încă fiecare avea o edițiune specială, ca să zic așa, din România Nouă. (Ilaritate.) Greutatea este acum să le unim împreună ca să pară că e o singură clădire.

Da, eu nu prevedeam; mai puțin optimist, știam că trebuie să ajungem la unirea tuturilor Românilor, dar nu gândiam că o să vie războiul european ca să grăbească împlinirea, așa de largă, a visului nostru. Aveam apoi și o părere pe care v'o spun în șoaptă: nu eram tocmai cu totul preparați pentru ca noi de la noi să facem o minune așa de mare. S'a întâmplat însă un lucru imens ca nenorocire și imens ca binefacere, care a fost războiul european, el care a cerut atâtea suferințe omenirii, încât trebuia să deie ceva și pentru îndeplinirea cerințelor celor drepte, și România nouă s'a înfăptuit. Și, România nouă înfăptuindu-se, vorbind serios, nu pe sama pretendenților

actuali, ci pe sama acelora cari cu jertfa lor, cu sîngele lor, cu truda lor au înfăptuit-o...

O voce. — Numai a țeranilor.

D. N. Iorga. — A țeranilor și a tuturor celor cari au stat alături de ei în buza tunului și înaintea puștilor. (Furtunoase aplause, îndelung prelungite.)

Da, țeranii, dar nu numai țeranii ! Și băiatul meu a stat pe toate cîmpiile de luptă : și la Mărășești, și în Basarabia, și pe Tisa a stat. (Aplause călduroase), căci nu sînt dintre cei cari căutau să-și ocrotească beizadelele ; s'o facă cine o vrea : eu, în conștiința mea nu pot !

Prin urmare să nu întindem coarda în sensul în care zicea întrerupătorul. Fiecare om, oricum îmbrăcat, orice slujbă ar fi îndeplinit, care și-a pus viața în foc pentru țară, merită tot atîta recunoștință din partea noastră. (Aplause puternice, mult repetate.) Și atîția profesori, elevi ai miei, prieteni ai miei, oameni dragi mie, pe cari nu-i voi putea scoate din iubirea mea pînă voi închide ochii, fără a fi țerani, ci, așa «burghesi» ticăloși cum sîn-

tem noi, cu portul nostru «boieresc», au perit luptînd pentru ca România cea nouă și mare să fie. (Inflăcărate și emoționate aplause.)

Mă întorc la ceia ce spuneam: sînt probleme pe care România nouă le deschide: una este problema elementului străin. Mă folosesc de această ocazie pentru că eu, naționalist, să dau încă odată o lecție de adevărat naționalism acelor cari nu vor să înțeleagă doctrina noastră.

Doctrina naționalistă înseamnă respectul cel mai desăvîrșit pentru orice viață națională cinstită și muncitoare. Am cerut acest respect de la acei cari ieri erau dușmanii noștri mai tari decît noi, și avem datoria să acordăm acest respect deplin oricărui om care, avînd altă conștiință națională, se găsește în marginile României Mari. (Aplause.)

Am spus-o întîmplător altă dată, o spun și aici înaintea d-voastră, a tuturor: cel mai rău serviciu care se poate aduce naționalismului este acela de a ne îmbulzi noi, cu forma noastră națională, în dauna altor

forme naționale care trăiesc în inima aceloră cari politicește sînt frații noștri în România Mare.

Oricine lucrează așa nu e naționalist ca noi ; oricine lucrează așa nu urmează doctrina noastră în ceia ce această doctrină are mai adînc, mai serios și mai trainic.

În România nouă este loc pentru orice om de treabă care îndeplinește o funcțiune prielnică corpului politic din care face parte și care, în felul acesta, sprijină munca de alături a celui, de alt neam, de altă limbă, de altă religie, care și el îndeplinește, unde l-a lăsat firea lui, o funcțiune folositoare și națiunii sale și corpului politic întreg în care trăiește.

Aceasta este intoleranța noastră, a naționaliștilor, pe care o strigăm destul de tare ca să o audă oricine. (Mari aplause.)

Și încheiu : ceia ce am făcut aici a fost o mărturisire sufletească. Primeasc'o fiecare astfel.

Nu pretind ca mărturisirea mea sufletească să creeze la alții decizii potrivit cu dînsa. Un lucru însă

Îl cer de la adversarii miei politici și de la acei indiferenți cari se uită la luptele noastre : ca această mărturisire sufletească—și v'o recomand aceasta și dv., domnilor ziariști, căci gazetele d-voastră escamotează de obicei tocmai lucrurile esențiale, pentru ca într'o cuvântare, ce cuprinde într'insa puncte de doctrină, să se înfățișeze numai ceva elemente de comparație, și mai bine renunțăm la darea de samă din ziarele dv. care n'ar atinge însuși miezul lucrurilor, pe care am vrut să-l înfățișez, — un lucru, zic, îl cer : ca această mărturisire sufletească să fie primită de adversari sau de acei cari observă luptele noastre politice cu tot respectul care se cuvine oricărei convingeri onest exprimate în formă cuviincioasă și pentru adversarii săi. (Călduroase ovațiuni.)

(Stenografiat de H. Stahl.)
